

Maija Koskinen

Kylmää sotaa kotitalousrintamalla

Suomalais-Amerikkalaisen Yhdistyksen ja Yhdysvaltojen tiedotustoimiston Amerikkalainen koti -näyttely vuonna 1953

Locakuun 31. päivänä 1953 presidentti J. K. Paasikivi kätteli vastaanottokomiteaa Helsingin Taidehallin portailla ja kiirehti kaikkia siirtymään sisään koleasta ulkoilmasta.¹ Presidentti kunnioitti läsnäolollaan Suomalais-Amerikkalaisen Yhdistyksen (SAY) 10-vuotisjuhlien päätapahtuman *Amerikkalainen koti* -näyttelyn avajaisia. Näyttely koostui kahdesta osasta. Niistä ensimmäinen, *American Design for Home and Decorative Use*, esitteli amerikkalaista huippumuotoilua. Sen oli koonnut Museum of Modern Art (MoMA) Yhdysvaltojen tiedotustoimiston, The United States Information Agency (USIA), tilauksesta. Toinen osa oli SAY:n järjestämä *Kotitalousnäyttely*. Se esitteli amerikkalaista elämäntapaa mallikodin ja kulutustavaroitten avulla, jotka yhdistys oli käynyt hankkimassa Yhdysvalloista näyttelyä varten. Suomessa ainoa amerikkalaista taideteollisuutta ennen vuotta 1953 esitellyt näyttely oli ollut Taidehallissa 1937 järjestetty *Amerikkalaista keramiikkaa*.²

Kiertonäyttelytoiminta oli Yhdysvaltojen kylmän sodan kulttuuridiplomatian käytetyimpiä keinoja. Siihen kuuluivat 1950-luvun alusta lähtien myös Eurooppaan suunnatut amerikkalaista kulutuskulttuuria ja taideteollisuutta esitelleet näyttelyt, jotka kertoivat Yhdysvaltojen korkeasta elintasosta.³ *Amerikkalainen koti* -näyttelyssä kulutuskulttuuria ei kuitenkaan esitelty MoMA:n

osuudessa, vaan suomalaisten järjestämässä *Kotitalousnäyttelyssä*. Tämä, sekä näyttelyn kaksiosaisuus, tekee siitä erityisen kiinnostavan. Oli poikkeuksellista, että Yhdysvaltojen kulttuuri-diplomatiaa edustanut kiertonäyttely esittäytyi rinnan toisen maan suunnitteleman näyttelyn kanssa. Sekä yhdysvaltalaisilla että suomalaisilla *Amerikkalainen koti* -näyttelyn järjestäjillä oli yhteisiä tavoitteita näyttelylle: kohottaa suomalaisten elintasoa ja vahvistaa maiden välisiä kulttuurisia ja kaupallisia yhteyksiä. Niillä oli myös omia erilaisista lähtökohdista nousevia tavoitteita. Tarkastelen artikkelissani näyttelyn lähtökohtia ja sisältöjä sekä sille asetettuja tavoitteita ja niiden toteutumista kummankin järjestäjätahon näkökulmasta.

Suomalais-Amerikkalaisen Yhdistyksen kohdalla käsittelyssä on sen toimijuus maiden välisen suhteiden rakentajana sekä yhdistyksen rooli Yhdysvaltojen yhteistyökumppanina amerikkalaisen kulttuurin tunnetuksi tekemisessä.⁴ SAY:n juhlanäyttely oli sen mittavin hanke tuohon mennessä ja siitä tuli sen menestyksellisin tapahtuma 1950-luvulla. Näyttely herätti vilkkaan julkisen keskustelun modernista kotikulttuurista, naisen asemasta ja kotitöistä. Näyttelyn saaman vastaanoton kautta paneudun sen vaikuttavuuteen suomalaisten elintason kohottajana, arjen modernisoijana ja ”amerikkalaistajana”. Kuinka

1. Bengt Broms, *Elämää sivusta sisältä sitoutumatta*. WSOY 1986, 168.

2. Näyttelyn ohessa esitettiin amerikkalaisen kirjataiteen näyttely. Maija Koskinen, *Taideellisesti elvyttävää ja poliittisesti ajankohtaista. Helsingin Taidehallin näyttelyt 1928–1968*. Helsingin yliopisto 2018, 294; *Exhibition of Contemporary American Ceramics*, Syracuse Museum of Fine Arts, näyttelyluettelo 1937.

3. Greg Castillo, Domesticity as a Weapon, *Cold War on the Home Front. The Soft Power of Midcentury Design*. University of Minnesota Press 2010, xiii–xiv; Greg Castillo, Domesticating the Cold War. Household Consumption as Propaganda in Marshall Plan Germany. *Journal of Contemporary History* 40:2 (2005), 261–288.

4. SAY ja Yhdysvallat järjestivät moninaista kulttuuri- ja tiedotustoimintaa Suomessa näinä vuosina. Keskityn tässä vain niiden järjestämiin taideteollisuus- ja kuvataidenäyttelyihin. Ks. Marek Fields, *Reinforcing Finland's attachment to the West. British and American propaganda and cultural diplomacy in Finland, 1944–1962*. Helsingin yliopisto 2015; Marek Fields, *Lännessä tuulee*, Arthouse 2019.

tavoittelemisen arvoisina amerikkalainen elintaso ja kulutuskulttuuri nähtiin jälleenrakennuskauden Suomessa?

Yhdysvaltojen näkökulmasta tarkastelen näyttelyä sen kylmän sodan ulkopoliittikaan sidottuna kulttuuridiplomatiana ja antikommunistisena propagandana suhteessa Yhdysvaltojen vuonna 1952 päivittämän Suomen-maaohjelman tavoitteisiin. Tarkastelun kontekstina on Suomen omalaatuisena pidetty geopolitiittinen asema puolueettomuuteen pyrkivänä, mutta YYA-sopimuksella Neuvostoliiton etupiiriin sidottuna maana, jonka länsisuhteita Yhdysvallat halusi vahvistaa.⁵ Yhdysvaltojen Suomen-lähetystö seurasi Suomen poliittista tilannetta, mutta myös kulttuuri-toimiensa vaikuttavuutta. Lähetystön yhteydessä vuodesta 1946 toiminut US Information Service (USIS)⁶ pyrki sopeuttamaan kulttuuritarjontaa vallitseviin oloihin ja tarkkaili erityisesti Neuvostoliiton kulttuuritoimia Suomessa. Millaisen vastuksen *Amerikkalainen koti* sekä muut amerikkalaisnäyttelyt antoivat Neuvostoliiton vastaavalle näyttelytoiminnalle Suomessa? Muuttiko näyttely suomalaisten käsityksiä ja mielikuvia Yhdysvalloista, amerikkalaisista ja heidän kulttuuristaan, kuten toivottiin?

Design ja kulutuskulttuuri kylmän sodan kulttuuridiplomatiana

Toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvallat esiintyi vapauden, demokratian ja kapitalismin puolustajana ja pyrki politiikallaan estämään kommunismin leviämisen maailmassa. Kylmä sota yhdisti Yhdysvaltojen diplomatian ja kulttuurin erottamattomaksi liitoksi. Saadakseen muut maat myötämielisiksi arvoilleen ja politiikalleen Yhdysvallat panosti valtavia summia kulttuuridiplomatiaan ja kulttuurivientiin. Pehmeän vallan keinoin – kulttuurin, taiteen ja materiaalien saavutusten avulla – se tavoitteli sekä myönteisempää maaimagoa että kulttuurista dominans-

sia. Maan kulttuuridiplomatian kärki kiteytyi sloganissa ”Telling America’s Story to the World” ja ”The American Way of Life”. Yhdysvaltojen menestystarinaa ja amerikkalaista elämäntapaa levitettiin maailmalle muun muassa sadoilla kiertonäyttelyillä, joita yksityiset kulttuuri- ja taideinstituutit tuottivat liittovaltion tilauksesta.⁷ Kulttuuriviennillään Yhdysvallat rakensi käsitystä kansakunnasta, jonka kulttuuri ei ollut vain populaaria ja kulutuskeskeistä, vaan myös luovaa ja hienostunutta. 1950-luvulla Yhdysvaltojen kulttuuriviennin painopiste oli Euroopassa. Kommunismin vastaisen taistelun ohella eurooppalaisille haluttiin osoittaa, ettei Yhdysvallat ollut (korkea) kulttuurinen erämaa, kuten eurooppalaiset luulivat ja Neuvostoliiton propaganda väitti.⁸

Kulttuuridiplomatia ja propagandatoimet keskitettiin Yhdysvaltain ulkoministeriön (*State Department*) alaiselle US Information Agency’lle (USIA) vuonna 1953. Tämä oli tarpeen, sillä valtion varojen käyttöä valvoivat populistit ja antikommunistiset eristäytymisen kannattajat hyökkäsivät liittovaltion ulkomaille suunnattuja kulttuuriohjelmia ja modernin taiteen vientiä vastaan. Uusi kulttuurivientistrategia perustui valtion ja yksityissektorin kumppanuuksille. Yksityissektorille kanavoitu rahoitus peitti sopivasti hallituksen roolia viennin toteuttajana.⁹ Juuri tällaisesta kumppanuudesta oli kyse myös MoMA:n Helsingin näyttelyssä.

Kulutuskulttuuri ja design valjastettiin Yhdysvaltojen kulttuuridiplomatian välineiksi, koska ne olivat hyväksyttävämpiä kulttuurisia vientituotteita kuin konservatiivipoliitikkojen tuomitsema abstrakti taide.¹⁰ Kulutuskulttuurin avulla pyrittiin vakuuttamaan muu maailma korkeaa elintasoa edustavan amerikkalaisen elämäntavan eduista että ne tuottaneesta Yhdysvaltojen poliittisesta ja taloudellisesta järjestelmästä.¹¹ Kulutus-kapitalismin idealisoiman amerikkalaisen ”hyvän elämän” tyyllilliseksi *lingua francaksi* omittiin

5. Jussi M. Hanhimäki, *Rinnakkaiseloä patoamassa. Yhdysvallat ja Paasikiven linja 1948–1956*. SHS 1996.

6. 1953 jälkeen USIS-tiedotuspalvelut toteuttivat USIA:n suunnittelemaa kulttuuritoimintaa asemamaissa.

7. Nicolas J. Cull, *The Cold War and the United States Information Agency. American propaganda and public diplomacy, 1945–1989*. Cambridge University Press 2008, 81–104.

8. Richard H. Pells, *Not Like Us. How Europeans Have Loved, Hated, and Transformed American Culture Since World War II*. HarperCollins Publishers 1997, 6, 21, 37–40, 57, 74.

9. Castillo 2005, 281–282; Pells 1997, 13, 82–86.

10. Koskinen 2018, 268–269; Eva Cockcroft, Abstract Expressionism, Weapon of the Cold War. *Artforum* 10/1974, 39–41.

11. Mary Nolan, Consuming America, Producing Gender. Teoksessa R. Laurence Moore & Maurizio Vaudagna (toim.) *The American Century in Europe*. Itacha 2003, 251; Gay McDonald, The Modern American Home as Soft Power. Finland, MoMA and the ‘American Home 1953 Exhibition’, *The Journal of Design History* 4 (2010), 392.

modernismi. Kylmän sodan kotirintamalla käytyä kamppailua tutkineen Greg Castillon mukaan Yhdysvalloissa modernistinen muotoilu, kulkuskulttuuri ja demokratia ymmärrettiin toisiaan täydentäviksi ideologioiksi. Amerikkalainen kotikulttuuri osoittautuikin tehokkaaksi välineeksi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välisessä propagandasodassa. Sen perusolettama oli, että kapitalistisella lännellä oli kulkuskulttuuria, mutta sosialistisella idällä ei. Kuluttamisesta tuli anti-teesi Stalinin ajan materiaaliselle niukkuudelle, ja kansalaisten itsenäisestä kuluttamisesta selkeä jakolinja lännen ja idän välille.¹²

Yhdysvallat järjesti 1950-luvulla useita menestyskokeita kulkuskulttuuria esitelleitä kotitalousnäyttelyitä Länsi-Euroopassa, joiden kokoomisessa luotettiin MoMA:n taideteollisuusosaston johtajan Edgar Kaufmannin asiantuntemukseen. Tässä yhteydessä uusimmalla tekniikalla varustetusta amerikkalaisesta kodista muokattiin kulkuskulttuurin ja elintason lähettiläs. Näyttelyissä esiteltyjen mallikotien idealisoima käsitys amerikkalaisesta mausta oli eurooppalaista kulkusta varten luotua kulttuuridiplomaattista kauppatavaraa. Näyttelyiden viesti oli, että työläinenkin voi olla kuluttaja, ja tätä viestiä välitettiin myös rautaesiripun itäpuolelle. Amerikkalainen hyvä elämä perustui kuluttamiselle ja tämän omaksuminen tarkoitti kapitalismin hyväksymistä. Näyttelyiden International Style -modernismi ei ollut vain estetiikkaa, vaan kylmän sodan kosmopoliittista identiteettipolitiikkaa tukeva tuotanto- ja kulkusmalli. Siinä missä Yhdysvaltojen tukema modernistinen tyyli oli sisällöltään kapitalistista ja muodoltaan kansainvälistä, Neuvostoliiton edustama sosialistinen realismi oli sisällöltään sosialistista ja muodoltaan kansallista.¹³

Kotitalousrintamalla tämä suurvaltojen erilaisista ideologioista juontuva ero huipentui Yhdysvaltojen varapresidentti Richard Nixonin ja Neuvostoliiton pääsihteeri Nikita Hruštšovin välisessä ”Kitchen Debatessa” *Amerikan kan-*

sallisessa suurnäyttelyssä Moskovassa vuonna 1959. Hruštšov jäi altavastajaksi Nixonin esitelmöidessä amerikkalaisen kulkuskapitalismin materiaalisesta ylivertauudesta mallikeittiö esimerkinään. Keittiödebatissa oli kyse teknologisista innovaatioista ja 1900-luvun tulevaisuudesta, jossa edistynyttä modernia yhteiskuntaa edusti hyvin varusteltu keittiö. Suurvaltajohtajat tiesivät, että innovaatioiden muoto ja sisältö olivat seurausta yhteiskuntajärjestyksestä ja poliittisista valinnoista.¹⁴

Suomalais-amerikkalaista kulttuurivaihtoa kylmän sodan varjossa

Yhdysvaltojen sodan jälkeisen Suomen-politiikan tavoitteena oli tukea Suomen valtiollista suvereniteettia ja minimoida Neuvostoliiton vaikutusvaltaa. Yhdysvallat suhteutti politiikkaansa Suomen geopolitiittiseen asemaan, vuonna 1948 solmittuun YYA-sopimukseen, idänkaupan merkitykseen Suomen taloudelle sekä maan vahvan kommunistisen puolueen toimintaan.¹⁵ 1950-luvun alussa Yhdysvallat katsoi, ettei Suomi kuulunut Neuvostoliiton satelliitteihin, muttei oikein länteenkään.¹⁶ Se pyrki toimimaan Suomessa horjuttamatta Suomen ja Neuvostoliiton herkkää suhdetta ja katsoi järkeväksi panostaa talous- ja kulttuurisuhteisiin sekä teknisen kehityksen esittelyyn. Näistä lähtökohdista Yhdysvaltojen ulkoministeriö päivitti Suomea koskevan maaohjelman vuonna 1952. Sen ”psykologisiin tavoitteisiin” kuului suomalaisten ymmärryksen ja hyväksynnän lisääminen amerikkalaista elämäntapaa, kulkutturia ja Yhdysvaltojen harjoittamaa politiikkaa kohtaan sekä rohkaiseminen kommunismin vastaiseen taisteluun. Tavoitteisiin pyrittiin turvaamalla suomalaisten elintaso, edistämällä Suomen kansainvälistymistä ja ylläpitämällä sen kulttuuri- ja kauppasuhteita länteen.¹⁷

1940-luvun lopulla Yhdysvallat keskittyi tiedolisten sisältöjen välittämiseen, sillä suomalaiset ottivat mielellään vastaan faktapohjaista tietoa

12. Castillo 2010, xiii-xiv; Castillo 2005, 268, 278.

13. Ensimmäinen näyttely järjestettiin Berliinissä 1949. Castillo 2005, 262-264, 269-278, 282; McDonald 2010, 393-394.

14. Ruth Oldenziel & Karin Zachmann, *Kitchens as Technology and Politics. Cold War Kitchen*. MIT Press 2009, 1-5, 9-10.

15. Nancy L. Golden, *Yhdysvaltain ja Suomen suhteiden kehitys 1919-1989, U.S. State Department, Embassy in Finland 1999*, 69-72, https://fi.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/243/2016/11/history-fi_049_076tt8393.pdf (3.2.2021).

16. Hanhimäki 1996, 55, 75, 81, 96, 118-120.

17. Hanhimäki 1996, 101, 103; Golden 1999, 70; John V. Lund, *Revision of Draft USIE Country Plan for Finland*, April 9, 1952 to Department of State, GR 59 (Register Group), NARA (National Archives and Records Administration, Washington).

ja koulutusmateriaalia, mutta olivat herkkiä liian ilmeisille vaikutusryityksille.¹⁸ 1950-luvun alussa USIS lisäsi kulttuuripanostustaan sitä mukaa, kun se sai lisää resursseja ja toivomaansa materiaalia. Se haki uusia tapoja ja kanavia tavoittaakseen tärkeimmät kohderyhmät: kommunismille alttiit työläiset, opettajat sekä tieteen ja kulttuurin parissa työskentelevät, mutta myös kulttuurista kiinnostuneet yleisöt. Jäykän oloiset suomalaiset olivat osoittautuneet innokkaiksi taiteen, musiikin ja kirjallisuuden ystäviksi, ja tähän korkeakulttuurin kysyntään USIS pyrki vastaamaan. Myös Yhdysvaltojen imagon kohotusta pidettiin tärkeänä, sillä suomalaisten käsitykset amerikkalaisesta elämästä ja kulttuurista vaikuttivat perustuvan Hollywood-elokuvaan, jotka näyttivät Yhdysvallat joko paratiisina tai rikollisuuden vaa-vaamana ja epäkulttuurisena maana. Monipuolisemmalla kulttuuritarjonnalla haluttiin oikaista näitä käsityksiä.¹⁹

Kulttuuri toimintaa ohjattiin myös tarkkailemalla muiden maiden ja erityisesti Neuvostoliiton Suomi–Neuvostoliitto-Seuran kautta järjestämää kulttuuri- ja urheilutarjontaa ja valtuuskuntien vierailuja. Yhdysvaltoja harmitti erityisesti laitasvasemmiston Suomessa levittämä neuvostopropaganda, johon se ei voinut julkisesti puuttua.²⁰ USIS:n oli toimittava Suomessa ”maan tavalla”. Neuvostoliiton suuntaan ei saanut herättää liikaa huomiota ja suomalaiset sensuroivat itse kaikkea, minkä pelättiin ärsyttävän Neuvostoliittoa. Tässä tilanteessa SAY oli elintärkeä yhteistyökumppani yhdysvaltalaisille. Se tarjosi epäpoliittisena pide-

tyn kanavan ja kulissin Yhdysvaltojen kulttuuri-diplomatiale. SAY:n esittämänä USIS:n välittämä materiaali ei näyttäytynyt suoraan Yhdysvaltojen hallituksen propagandana ja yhdistyksen paikallisosastojen kautta amerikkalainen kulttuuri levisi kautta maan.²¹ Vastavuoroisesti Yhdysvallat katsoi tarjoavansa SAY:lle monipuolista kulttuuri-ohjelmaa ja houkuttelevansa tilaisuuksiin yleisöä, joka ei olisi osallistunut jos järjestäjänä olisi ollut vain USIS.²²

SAY oli perustettu jatkosodan aikana vuonna 1943 poliittisena protestina Suomen saksalais-suuntausta vastaan sekä ylläpitämään Suomen rapautuneita suhteita Yhdysvaltoihin.²³ Sen ensimmäisenä puheenjohtajana (1943–1946) toimi länsimyönteinen ja poliittisesti vaikutusvaltainen *Helsingin Sanomien* toimitusjohtaja ja päätoimittaja Eljas Erkko.²⁴ Syyskuussa 1944 solmitun välirauhan jälkeen SAY ryhtyi ripeästi elvyttämään Suomen suhteita Yhdysvaltoihin ja herättämään kiinnostusta amerikkalaista kulttuuria ja elämäntapaa kohtaan. Jo samana vuonna yhdistys aloitti kielikurssit ja perusti ensimmäisen paikallisosaston Turkuun. Pian se esitti myös elokuvia ja järjesti esitelmiä, konserteja ja näyttelyitä. Yhdistyksen keskeinen toimintamuoto, opiskelija- ja henkilövaihto, joka nykyään tunnetaan ASLA-Fulbrigt-nimellä, käynnistyi vuonna 1946.²⁵

Ateneumin taidemuseossa tammikuussa 1945 avattu amerikkalaista nykyarkkitehtuuria ja kaupunkisuunnittelua esitellyt *Amerikka rakentaa* oli ensimmäinen SAY:n Suomessa järjestämä näyt-

18. Antti Aalto, *Esiripun edessä. Suomalais-amerikkalainen yhdistys osana Yhdysvaltain kulttuuri-ohjelmaa Suomessa 1950–1959*. Pro gradu, Helsingin yliopisto 2011, 5, 30.

19. Henry F. Arnold, Semi-Annual Evaluation Report, Nov. 21, 1950; David G. Wilson, USIE Semi-Annual Evaluation Report for Period Ending May 31, 1951; John V. Land, USIE Semi-Annual Evaluation Report for Period Ending Nov. 30, 1951; John V. Lund, Revision of Draft USIE Country Plan for Finland, April 9, 1952, RG 59, NARA. Kaikki em. raportit Yhdysvaltojen Helsingin lähetystöstä State Departmentille.

20. John M. Cabot, Propaganda War in Finland, Helsinki 412, May 11, 1950, RG 59, NARA; H. F. Arnold, Semi-Annual Evaluation Report for Period Ending Nov 30, 1950, USIE Field Reporting, RG 306, NARA; David G. Wilson, USIE Semi-Annual Evaluation Report for Period Ending May 31, 1951; John V. Land, USIE Semi-Annual Evaluation Report for Period Ending Nov. 30, 1951, RG 59, NARA; Fields 2019, 53–57.

21. John M. Cabot, Propaganda War in Finland, Helsinki 412, May 11, 1950; Henry F. Arnold, Semi-Annual Evaluation Report, November 21, 1950, RG 59, NARA; Aalto 2011, 37, 77, 79–80.

22. Henry F. Arnold, Semi-Annual Evaluation Report, November 21, 1950, RG 59, NARA.

23. Yhdysvallat ei julistanut sotaan Suomelle, mutta katkaisi maiden väliset diplomaattisuhteet kesäkuussa 1944. Yhdysvallat nimitti edustajan Suomeen joulukuussa 1944 ja lähettilään 25.9.1945. Yhdysvaltain edustustosta tuli suurlähetystö 10.9.1954. Golden 1999, 68–69, 72.

24. Erkko toimi diplomaattina 1920- ja 30-luvulla sekä ulkoministerinä 1938–39. Keijo K. Kulha, *Eljas Erkko*. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (20.12.2021)

25. SAY:n toimintakertomus 1944, SAY:n työvaliokunnan pk (pöytäkirja) 4.1.1946 ja hallituksen pk 22.2.1946. Pöytäkirjat 1943–, SAYL (Suomi–Amerikka Yhdistysten Liiton arkisto), KA (Kansallisarkisto).

tely.²⁶ Varsinaista pioneerityötä SAY teki kuitenkin amerikkalaisen kuvataiteen tunnetuksi tekemisessä Suomessa. Sen yhdessä USIS:n kanssa järjestämät kuvataidenäyttelyt esittelivät leimallisesti ”amerikkalaista” taidetta ja taiteen muotokieltä uudistaneita tekniikoita, kuten vuonna 1950 järjestetty *Amerikkalaisen serigrafian näyttely*, joka esitteli suomalaisille aiemmin lähes tuntemattoman serigrafiatekniikan.²⁷ Näyttelyn saama innostunut vastaanotto vahvisti USIS:n käsitystä taidenäyttelyiden vaikuttavuudesta taide-entusiasteiksi osoittautuneiden suomalaisten keskuudessa, ja se toivoi saavansa pikaisesti lisää vastaavia näyttelyitä vastatakseen Ranskan ja Neuvostoliiton kuvataidetarjontaan.²⁸ Myös seuraava, Pariisissa työskennelleiden amerikkalaistaitelijoiden maalauksia ja veistoksia esitelty *Amerikkalaisen taiteen näyttely* (1951) sai varsin myönteisen vastaanoton,²⁹ minkä johdosta USIS ehdotti kuvataiteen ottamista mukaan kulttuuridiplomatian viralliseen ohjelmaan. USIS:n mukaan näin vahvistettaisiin Yhdysvaltojen kilpailuasemaa kuvataiteen esittelijänä muiden maiden joukossa. USIS tiesi, ettei Yhdysvallat voinut kilpailla Neuvostoliiton orkesteri-, kuoro-, teatteri-, ja tanssiryhmäkiertueiden kanssa, mutta voisi tasoittaa tilannetta esittelemällä amerikkalaista kuvataidetta, taideteollisuutta ja taidekäsityötä Suomessa.³⁰ *Amerikkalainen koti* sekä suomalaisia vuonna 1954 hämmästyttänyt *Kaksitoista nykyaikaista amerikkalaista maalaria ja kuvanveistäjää* -näyttely olivat seurausta sekä USIS:n ehdotuksesta että Yhdysvaltojen valtio-

johtoisen kulttuuridiplomatian keskittämisestä USIA:lle vuonna 1953.³¹ Suomessa Yhdysvaltojen kulttuuridiplomatian volyymin kasvu näkyi useina MoMA:n lippulaivanäyttelyinä.³²

SAY loi määrätietoisesti suhteita Yhdysvaltojen kulttuurikenttään 1940- ja 1950-lukujen taitteessa saadakseen amerikkalaista kulttuuria Suomeen ja vastavuoroisesti suomalaista kulttuuria ja taidetta Yhdysvaltoihin.³³ SAY hoiti näin vientitehtäviä, joista myöhemmin vastasivat valtio sekä taidealan järjestöt ja instituutiot.³⁴ Yhdistyksen tulokellinen toiminta tällä saralla on kuitenkin lähes sivuutettu muun muassa suomalaisen taide-teollisuuden historiankirjoituksessa.³⁵ Tämä johtuneen siitä, että suomalaisen taideteollisuuden sodan jälkeinen narratiivi on keskittynyt suomalaisen muotoilun maailmanmenestykseen sekä siitä, ettei SAY ollut taideteollisuuskentän ”oma” toimija.

Amerikkalaista kotikulttuuria suomalaisella twistillä

SAY oli esitelty amerikkalaista kulttuuria *Amerikan päivät* -tapahtumassaan vuodesta 1947 lähtien. Juhlavuoden 1953 *Amerikan päivien* yhteyteen se suunnitteli amerikkalaista kotitalousnäyttelyä ja teki siitä juhlien päätapahtuman alkuvuodesta 1953. Näyttelyä valmisteli toimikunta, johon kuuluivat yhdistyksen rahastonhoitaja, johtaja C. G. Weckman ja Bengt Broms sekä asiantuntijoina muonituslottien perintöä Työmaahuolto Oy:n toimitusjohtajana jatkanut Tellerervo Hakkarainen, kotitaloustieteen professori

26. Ruotsista Suomeen saatu näyttely oli MoMA:n ja The Office of War Informationin tuottama ja se järjestettiin yhteistyössä Suomen arkkitehtiiliiton kanssa. SAY:n toimintakertomus 1944, Vuosikertomukset 1943–2007, SAYL, KA; Amerikansk arkitektur skall ställas här. *Hufvudstadsbladet* 18.11.1944; Marianna, Amerika rakentaa Ateneumissa. *Helsingin Sanomat* 30.12.1944.

27. Serigrafiaa, Tshekkoslovakian arkkitehtuuria ja Helsinki-aiheita. *Uusi Suomi* 12.1.1950; SAY:n toimintakertomus 1951, Vuosikertomukset 1943–2007, SAYL, KA.

28. Henry F. Arnold, Semi-Annual Evaluation Report, November 21, 1950 to Department of State, RG 59, NARA.

29. Näyttely oli MoMA:n tuottama. SAY:n hallituksen pk 31.7.1950, 30.9.1950 ja 4.12.1950; Amerikan kuvataidetta ensi kerran Suomessa. *Helsingin Sanomat* 28.1.1951.

30. David G. Wilson, USIE Semi-Annual Evaluation Report for Period Ending May 31, 1951 to, RG 59, NARA. Yhdysvallat järjesti Suomessa 1944–1953 neljä ja Neuvostoliitto kolme kuvataidenäyttelyä.

31. Koskinen 2018, 266–273, 293–308.

32. David G. Wilson, USIE Semi-Annual Evaluation Report for Period Ending May 31, 1953 to Department of State, RG 59, NARA.

33. Koskinen 2018, 295; SAY:n toimintakertomus 1951, Vuosikertomukset 1943–2007, SAYL, KA; Suomalaisen taiteen suuresittely USA:ssa. *Suomi-Finland USA* 2/1952, 16–17.

34. Broms 1986, 165–167.

35. Ks. esim. Erik Kruskopf, *Suomen taideteollisuus. Suomalaisen muotoilun vaiheita*. WSOY 1989; Kristiina Paatero & Tuula Puisto (toim.) *Esineitä Ympäriämme*. Suomen Taideteollisuusyhdistys 1981; Marianne Aav & Eeva Viljanen (toim.) *Herman Olof Gummerus. Muotoilun diplomaatti*. Designmuseo 2009.

Elli Saurio ja Helsingin kotitalousopettajaopiston rehtori Kerttu Sihvonon.³⁶ Myös Yhdysvaltain lähetystö halusi osallistua juhlahankkeeseen. Keväällä 1953 se kertoi SAY:lle tehneensä merkittävän juhlasuunnitelmiin liittyvän aloitteen Yhdysvaltojen ulkoministeriölle. Lähetystön mukaan sen kehotuksesta Yhdysvalloissa oli ryhdytty selvittämään edustavan amerikkalaista taideteollisuutta esittelevän kokoelman lähettämistä Euroopan kiertueelle siten, että se saataisiin ensin Helsinkiin. MoMA kokosi näyttelyn USIA:n pyynnöstä ja tuotti sen osana uutta, Rockefeller Brothers Fundin rahoittamaa *International Program of Circulating Exhibitions* -kiertonäyttelyohjelmaa, joka oli perustettu kylmän sodan kulttuuridiplomatian tarpeisiin.³⁷ SAY päätti yhdistää jo pitkälle valmisteleman *Kotitalousnäyttelyn* ja MoMA:n näyttelyn yhdeksi näyttelyksi.³⁸ Sen nimeksi sovittiin ”Amerikkalainen koti – 1953” ja sen osat nimettiin ”Kotitaloudeksi” (*Homecraft*) ja ”Kotitaiteeksi” (*Home Art*).³⁹ MoMA:n näyttelyosuus jatkoi Helsingistä edelleen Ruotsiin, Norjaan ja Tanskaan ja sieltä vielä Belgiaan ja Italiaan.⁴⁰

Amerikkalainen koti -näyttelyn lopullinen konsepti vastasi taideteollisuutta ja kotitaloustavaroita yhdistäneitä Marshall-apunäyttelyitä, joita Yhdysvallat oli kierrättänyt Länsi-Euroopassa. Niitä ei ollut tarjottu Suomeen, koska Suomi kieltäytyi Marshall-avusta Neuvostoliiton painostuksesta. Yhdistävänä tekijänä toimi kuitenkin MoMA:n näyttelyosuuden suunnittelija Edgar Kaufmann. Hänen missionsa oli osoittaa erityisesti arvostamilleen Skandinavian muotoilumaille maansa taideteollisuuden sodan jälkeinen elinvoima. Kaufmann nosti esiin eurooppalaisen ja amerikkalaisen taideteollisuuden

yhteiset juuret, mutta korosti amerikkalaisen designin löytäneen nyt oman ilmaisunsa innovatiivisissa muodoissa, materiaaleissa ja tuotantotavoissa; Yhdysvalloissa yksilöllinen muotoilu ja massatuotanto oli yhdistetty palvelemaan ihmisiä demokratian hengessä.⁴¹ Sekä MoMA:n ”taideteollisuuspoliittisesta” että Yhdysvaltojen ulkopoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna Skandinavian maat muodostivat kokonaisuuden, joka Yhdysvaltojen suurvaltapolitiikan näkökulmasta liittyi laajemmin Pohjois-Euroopan ja Itämeren alueeseen.⁴²

Ennen sotia amerikkalaisen kulttuurin esittely Euroopassa oli toteutettu pääasiassa yksityisten toimijoiden, taideinstituutioiden ja säätiöiden välisenä yhteistyönä. Sen sijaan MoMA:n 1953 taideteollisuusnäyttely oli valtiojohtoinen Yhdysvaltojen kylmän sodan kulttuuridiplomatian tuote – nyt mukana oli myös ulkopoliittisia tavoitteita. Samalla toiminta jatkoi Skandinavian ja Yhdysvaltojen kulttuurivaihdon pitkää linjaa. Skandinaavien taideteollisuus oli saanut näkyvyyttä Yhdysvalloissa jo 1920-luvulla, ja 1930-luvulla MoMA nosti sen alan esikuvaksi esitellen sitä julkaisuisaan ja näyttelyissään (esim. Alvar ja Aino Aalto 1938 ja 1950-luvun *Good Design* -näyttelyt).⁴³ Sen sijaan amerikkalainen taideteollisuus oli jäänyt tuntemattommaksi Skandinaviassa.⁴⁴

1950-luvun alun Suomessa taideteollisuutta tunnetumpia ilmiöitä olivat amerikkalainen koti ja perhe-elämä. Suomalaiset olivat tutustuneet amerikkalaiseen kotitalouteen oma-aloitteisesti jo 1920-luvulla, jolloin Martta-järjestö esitteli *Kotitalousnäyttelyssään* (1925) rationalisoidun amerikkalaisekeittiön. Ennen sotia kodin ja kotityön rationalisointia edistänyt suomalainen kotitalousliike esitteli muitakin moderneja keittiöitä

36. SAY:n työvaliokunnan pk 9.10.1952 ja hallituksen pk 16.1.1953, SAYL, KA.

37. Näyttely oli ensimmäinen USIA:n MoMA:lta tilaama kiertonäyttely. *Circulating Exhibitions 1931–1954, The Bulletin of the Museum of Modern Art* Vol. 21, No. 3/4, 1954, 13.

38. *Kotitalousnäyttelyn* komissaari oli kotitalousopettaja Leena Aallos. SAY:n toimintakertomus 1953, SAYL, KA.

39. USIA maksoi näyttelyn tuontikustannukset, näyttelykatalogin, osan mainonnasta ja rahdin seuraavaan näyttelypaikkaan. SAY maksoi Taidehallin vuokran sekä *Kotitalousnäyttelyn* kustannukset. David G. Wilson, Arrangements for the American Home Exhibits at the Taidehalli, Aug 25 ja Aug 28, 1953. Amerikan päivät 1946–1981, SAYL, KA.

40. Pohjoismaiden kiertue 1954–55: Ruotsi: Göteborg; Norja: Oslo, Bergen, Stavanger; Tanska: Kööpenhamina, Århus. *Internationally Circulating Exhibitions 1952–2004*, MoMA archives, <https://www.moma.org/momaorg/shared/pdfs/docs/learn/icelist.pdf> (8.3.2021).

41. Edgar Kaufmann, Taideteollisuuden asema nykypäivien Amerikassa, *Amerikkalainen koti*, näyttelyluettelo 1953, 5–8.

42. Osmo Tuomi, Itämeren alue geopolitiittisen ja regionalistisen näkemyksen valossa. *Tiede ja Ase* 49 (1991), 41–44. <https://journal.fi/ta/article/view/47730>.

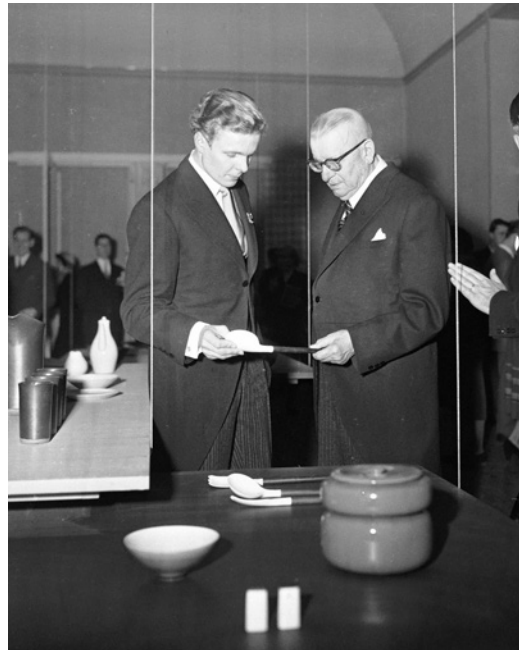
43. McDonald 2010, 393–395.

44. *Scandinavian Design and The United States 1890–1980*. Los Angeles County Museum of Art & Milwaukee Art Museum 2020.

näyttelyissään, mutta tuolloin modernin keittiön ja kotitalouden esikuvat tulivat pääasiassa Ruotsista ja Saksasta sekä niiden välityksellä Yhdysvalloista, kun taas jälleenrakennuskauden Suomessa uutuuksia omaksuttiin yhä useammin suoraan Atlantin takaa.⁴⁵ Esimerkiksi amerikkalainen työpsykologi ja insinööritieteen professori Lillian Gilbreth luennoi Suomessa kotityön rationalisoinnista Työtehoseuran kotitalousosaston kutsusta vuonna 1949.⁴⁶ Kokemusasiantuntijuutta kotitalouden modernisoinnista Suomeen toivat ennen kaikkea Yhdysvalloissa vierailleet stipendiaatit, jotka edustivat kotitalous- ja ravitsemusalaa sekä elinkeinoelämää.⁴⁷ Alan ensimmäisten stipendiaattien joukossa oli ollut SAY:n *Kotitalousnäyttelyn* kokoaja Tellervo Hakkarainen, joka suoritti kotitalousalan MA-tutkinnon *Texas State Collage for Women* -yliopistossa Dallasissa lukuvuonna 1948–1949.⁴⁸ Palattuaan Suomeen hän välitti amerikkalaisvaikutteita esittelemällä amerikkalaista kotitaloutta, ruokavaliota ja ruoanlaittoa eri yhteyksissä.⁴⁹ SAY:n *Kotitalousnäyttely* oli jatkoa tälle valistustyölle ja suomalaisten kotitalouksien modernisoinnille. Oman lisänsä siihen toivat USIS:n järjestämät amerikkalaista perhe-elämää esittelevät värivalokuvanäyttelyt, valistusfilmit sekä vuonna 1952 lanseerattu *Aikamme*-aikakauslehti.⁵⁰

American Design for Home and Decorative Use – innovatiivista sarjatuotantoa ja yksilöllistä muotoilua

Amerikkalainen koti -näyttelyn avajaisten virallinen edustus osoitti näyttelyn olleen valtiollispoliittisesti merkittävä. Suomen poliittista johtoa edustivat presidentti J. K. Paasikivi, pääministeri Urho Kekkonen ja opetusministeri Johannes Virolainen, ja Yhdysvaltoja lähes koko lähetystön väki lähettiläs Jack McFallin johdolla. Länä

■ Kuva 1. Muotoilija Timo Sarpaneva esittelee Trudi ja Harold Sitterlen suunnittelemaa tarjoiluottimia presidentti J. K. Paasikivelle *Amerikkalainen koti* -näyttelyn avajaisissa Taidehallissa 31.10.1953. Lähde: Lehtikuva.

oli lisäksi miltei koko pääkaupungin julkinen elämä. SAY:n puheenjohtaja Juho Hämäläinen katsoi avajaispuheessaan, että Suomen tuli seurata amerikkalaista kehitystä ja elintasoja ja uskoi näyttelyn antavan vaikutteita teollisuudelle. Ministeri Virolainen odotti näyttelyn lisäävän sekä suomalaisten ymmärrystä amerikkalaisten elämästä että kansainvälistä yhteisymmärrystä ja kiitti yhdistystä merkittävästä työstä maiden kulttuurisiteiden lujittamisessa. Lähettiläs McFall

45. Ennen sotia suomalainen keittiö oli yksi moderneimmista maailmassa. Kirsi Saarikangas, What's New? Women Pioneers and the Finnish State Meet the American Kitchen, *Cold War Kitchen. Americanization, Technology, and European Users*. Ruth Oldenzien & Karin Zachmann (Ed.), MIT Press 2009, 288, 290–292.
46. Saarikangas 2009, 297; Mika Pantzar, *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Otava 2000, 147–148.
47. Johanna Hankonen, *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Gaudeamus 1994, 92.
48. Tellervo Hakkarainen & Maarit Huovinen, *Lotta sodassa ja rauhan töissä*. WSOY 1999, 148–149.
49. Mitä kuuluu Suomalais-amerikkalaisen yhdistyksen toimintaan? *Uusi Aura* 29.3.1950; SAY:n toimintakertomus 1950, SAYL, KA.
50. *Elämää Amerikassa*, Valistuselokuvalettelu, Yhdysvaltain tiedoituslaitos 1953; Vallankumous kyökin puolella, *Aikamme* 1/1952; Nykyhetken koti, *Aikamme* 4/1952. USIS kilpaili värivalokuvanäyttelyillään Helsingissä järjestettyjen vastaavien neuvostonäyttelyiden kanssa. Henry F. Arnold, Semi-Annual Evaluation Report, Nov 21, 1950; David G. Wilson, USIE Semi-Annual Evaluation Report for Period Ending May 31, 1951; David G. Wilson, Motion Picture Subjects Most Valuable in Finland, Sept 26, 1951; Henry F. Arnold, Semi-Annual Evaluation Report, Nov 21, 1950. RG 59, NARA.

toivoi näyttelyn antavan ”oikean” käsityksen amerikkalaisesta kotielämästä ja korosti, miten keskeisestä osaa ”onnellinen ja tasapainoinen koti demokraattisen yhteiskunnan perustana sielläkin palveli”. Hän uskoi amerikkalaisten kulutustuotteiden helpottavan naisten kotityötä ja tekevän kodeista miellyttävämpiä. Paasikivi ja Kekkonen tutustuivat näyttelyyn lähettiläsparin johdolla. Kekkonen innostui kokeilemaan modernia pikutuolia ja naureskeli, että ”tämä tuoli ei ole pääministerin tuoli, tämä voi kaatua”. Kekkonen IV hallitus jättikin eronpyynnön neljän päivän kuluttua. Näyttelyä juhlistettiin vielä lähettiläsparin cocktailtilaisuudessa sekä illallistanssiaisissa Kalastajatorpalla. *Amerikkalainen koti* sekä 10-vuotisjuhlaviikon muu kulttuuriohjelma tarjosi useita epävirallisia tilaisuuksia Suomen ja Yhdysvaltojen välisille keskusteluille.⁵¹

American Design for Home and Decorative Use -näyttelyn yli 300 huolella valittua esinettä – huonekalut, valaisimet, keramiikka, lasi, tekstiilit, astiat ja korut – edustivat MoMA:n suosimaa high style -modernismia.⁵² Esineiden suunnittelijat olivat pääasiassa tunnettuja muotoilijoita, mutta mukana oli myös Amerikan intiaanien taidekäsittäjiä esimerkkinä maan myönteisestä suhtautumisesta alkuperäiskansoihin.⁵³ MoMA:n osuuden hienostuneesta esillepanosta vastasivat Timo Sarpaneva ja Taidehallin intendentti Bertel Hintze.⁵⁴ Sarpanevan estetiikka vastasi hyvin MoMA:n tapaa esittää design-esineet ilmastavasti ja yksilöllisyyttä korostaen modernin taiteen tavoin.⁵⁵ Sarpanevan ura oli hyvässä nosteessa. Hän oli mukana yhteispohjoismaisessa *Design in Scandinavia* -näyttelyssä, joka oli juuri lähdössä

kiertueelle Pohjois-Amerikkaan, ja yhteistyö MoMA:n kanssa edisti edelleen hänen tunnettuuttaan Yhdysvalloissa.⁵⁶

Amerikkalainen taideteollisuus kiinnosti suomalaisia alan toimijoita, ja MoMA:n näyttelyä pidettiin inspiroivana. Esineiden visuaalisuus, värikkyyden ja käytännöllisyys tekivät vaikutuksen ja amerikkalaisten kyky yhdistää yksilöllinen lahjakkuus uusien materiaalien tekniseen käsittelyyn sekä kehittyneen sarjatuotannon mahdollisuudet saivat kiitosta. Arkkitehti Reima Pietilä piti Charles Eamesin muovi-istuimia tuoleja innovatiivisina. Vapaamman muodonannon mahdollistanut muovi oli uusi materiaali Suomessa, missä puun käytöllä oli vahvat perinteet.⁵⁷ Annikki Toikka-Karvosen mielestä Don Knorrrin ja Charles Eamesin tuolit monimutkaisine jalkoineen olivat epämukavia ”istumakoneita”, mutta Eero Saarisen muovia ja vaahtokumia yhdistävä tuoli mukava, yksinkertainen ja kevyt.⁵⁸ Näyttelyn arvioijat pitivät muovisia astioita ja aterimia onnistuneina, mutta valaisimet ja tekstiilit jakoivat mielipiteitä. Hopeaesineitä ja koruja pidettiin erinomaisina, kun taas lasi- ja keramiikkamuotoilu ei juuri viehättänyt kotimaan korkean tason rinnalla. Toikka-Karvonen kiinnitti huomiota myös köyhän Suomen ja ”rikkaan Amerikan” väliseen valtavaan eroon, joka vaikutti maiden taideteollisuusalojen mahdollisuuksiin toimia. Suomessa ymmärrettiin, ettei MoMA:n näyttely antanut oikeaa kuvaa keskivertoamerikkalaisesta kodista, kuten Benedict Zilliacus huomautti arviossaan ”Voice of America”⁵⁹ Otsikolla hän ilmeisesti viittasi pitävänsä näyttelyä propagandana. *Kaunis Koti* -lehden päätoimittaja Eila Jokela

51. Ohjelmistossa oli lisäksi amerikkalaisen lavastustaiteen näyttely, amerikkalaisia näytelmiä pääkaupungin teattereissa sekä konsertteja. Suomalais-Amerikkalaisen Yhdistyksen 10-vuotisjuhlat, *Suomi-Finland USA VIII*/1953, 4, 8–11.

52. 314 esineestä 119 oli tehty käsityönä, 125 koneellisena sarjatuotantona, loput olivat niiden yhdistelmiä. ”American Design for Home and Decorative Use”. An exhibition assembled by the Museum of Modern Art, New York, Aug 1953. USIE Helsinki, Aug 27, 1953. Näyttelylista Nationalmuseetista Ruotsista.

53. McDonald 2010, 393–399.

54. Tehtävään oli ensin ajateltu Tapio Wirkkalan. David G. Wilson, Arrangements for the American Home Exhibits at the Taidehalli, Aug 25 ja Aug 28, 1953. Amerikan päivät 1946–1981, SAYL, KA.

55. McDonald 2010, 396.

56. Skandinavian maat rakensivat näyttelyllä yhteistä brändiä ja edistivät taideteollisuutensa myyntiä. Jørn Gulberg, Scandinavian Design som utställning. Om vandringsutställningen Design in Scandinavia. *Scandinavian Design & USA. Mäniskor, möten och idéer, 1890–1980*. Nationalmuseum 2021, 59–72. Sarpanevasta ks. David McFadden, Timo Sarpaneva – persoonallinen näkemys kansainvälisessä kentässä. *Timo Sarpaneva*. Helsingin kaupungin taidemuseo 1993, 52; Kaj Kalin, *Sarpaneva*. Otava 1986, 70, 338–339.

57. Reima Pietilä, Amerikkalainen koti, *Arkkitehti-Arkitekten* 10/1953, 34–36.

58. Annikki Toikka-Karvonen, Amerikkalaista taideteollisuutta. *Helsingin Sanomat* 4.11.1953.

59. Benedict Zilliacus, Voice of America. *Hufvudstadsbladet* 5.11.1953. VOA oli Yhdysvaltojen ulkomaille suunnattu propagandaradiokanava, joka toimi Suomessa 1951–53. Fields 2019, 157–163.

kiitti amerikkalaisia paneutumisesta nykyhetken tarpeiden tyydyttämiseen sen sijaan että olisivat suomalaisten tavoin jumiutuneet traditioon.⁶⁰ Myös Toikka-Karvonen peräänkuulutti suomalaisten suunnittelijoiden ja teollisuuden suurempaa panostusta arkipäivän esineisiin kansainvälisen menestyksen ohella.⁶¹

Samanaikaisesti Neuvostoliitolla oli vähän annettavaa moderniin muotoilumittelöön tai kulutustavarakilpailuun. Näinä vuosina Suomi-Neuvostoliitto-Seura järjesti vain yhden taide-teollisuusnäyttelyn. *Neuvostoliiton kansankäsityö ja taideteollisuusnäyttely* oli esillä SNS:n edustajakokouksen yhteydessä Helsingissä vuonna 1949. Neuvostoliiton kulttuurivaihdosta vastanneen VOKS:n tuottama näyttely esitteli nukkeja, lakkaesineitä, pienoisveistoksia, kirjaituja tekstiilejä sekä pitsejä ja mattoja, jotka edustivat Neuvostoliiton eri kansallisuuksien kansantaidetta ja -käsityötä, vuosisataisia perinteitä ja taitoja.⁶² Kun *Amerikkalaisen kodin* esineistö edusti uusia tuotantotapoja ja materiaaleja, neuvostonäyttely tukeutui kansalliseen menneisyyteen. Modernissa kulttuurissa perustelut uutuuksien tarpeille etsitään tulevaisuudesta, ja sotien jälkeen Yhdysvaltojen tekninen kehitys viitoitti tietä modernille tulevaisuudelle.⁶³

Kotitalousnäyttely – matkaopas tulevaisuuteen

SAY:n *Kotitalousnäyttelyn* kodinkoneet ja tavarat haettiin suoraan Yhdysvalloista ”alan johtavista amerikkalaisista tehdaslaitoksista”. Hankintamatkan teki Tellervo Hakkarainen näyttelytoimikunnan asiantuntijana heinä-elokuussa 1953. Hän oli erinomainen henkilö tehtävään. Hakkarainen oli opiskellut kotitalousalaa Yhdysvalloissa ja kiertänyt maata Otaniemen teekkarikylän rakennus-

toimikunnan jäsenenä syksyllä 1950.⁶⁴ Tavaroiden hankintaan tarvittavan määrän vaikeasti saavissa ollutta valuuttaa yhdistys sai käyttöönsä Yhdysvaltain Suomen-lähetystön ja Suomessa toimineen mormonikirkon avustuksella siten, että Yhdysvalloissa toiminut mormonikirkko maksoi hankinnat paikan päällä ja SAY teki myöhemmin vastaavan lahjoituksen mormonikirkolle Suomessa.⁶⁵ Kodinkoneet – pakastin, pesukone, silityskone ja Mixer-monipuolisuussekoittaja (monitoimikone) – sekä sadat muut Suomessa ennennäkemättömät tavarat laivattiin Suomeen elo-syyskuussa 1953. Suomen päässä näyttelyn toteutusta avustivat useat yritykset (mm. Keskus-Sato, Enso-Gutzeit ja Mainos Taucher) ja yksityishenkilöt.⁶⁶

Kotitalousnäyttely toi amerikkalaisen elämäntavan ja kulutuskulttuurin käsin kosketeltavasti suomalaisten ulottuville. Uusia kulutustavaroita ja kodinkoneita esiteltiin näyttelyn vetonaulaksi rakennetun modernin amerikkalaisen mallikodin (keittiö, ruokailutila, olohuone, makuuhuone, lastenhuone, kodinhoitohuone ja kylpyhuone) avulla. Se oli sisustettu Hakkaraisen ohjeistuksen mukaisesti vastaamaan tavallista amerikkalaista keskitason kotia ilman ylellisystavaroita.⁶⁷ Hänen ymmärryksensä sekä amerikkalaisesta kotikulttuurista että suomalaisten kotien todellisuudesta kasvatti näyttelyn potentiaalia vaikuttaa suomalaisten ”sydämiin ja mieliin”. Suomalaiset näyttelyn järjestäjät olivat muutenkin luovia. He sisustivat mallikodin olohuoneen MoMA:n taide-teollisuusnäyttelyyn kuuluneilla huonekaluilla, kun MoMA:n näyttelyosuus oli muuten esillä omassa salissaan. Tämä näyttelyiden sekoittuminen vahvisti *Amerikkalainen koti* -näyttelyn hybridiluonnetta. Se tuskin haittasi yhdysvaltalaisia tai näyttely-yleisöä; olivathan näyttelyn kaikki esineet ja tuotteet ”Made in USA”.

60. Eila Jokela, *Amerikkalainen koti* ja me. *Kaunis Koti* 4/1953. Jokela oli ASLA-stipendiaattina Yhdysvalloissa 1951 ja 1957. ASLA Directory, ASLA Grantees 1950–1963. The Asla Alumni Association, 1965, 49.

61. Annikki Toikka-Karvonen, Amerikan uusinta taideteollisuutta. *Viikkosanomat* 29.10.1953, 29.

62. Neuvostoliiton koti- ja taideteollisuusnäyttelyn avajaiset eilen Helsingissä, *Vapaa Sana* 24.11.1949; Venäläistä taide- ja kotiteollisuutta. *Helsingin Sanomat* 24.11.1949.

63. Miika Pantzar, *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Otava 2000, 151, 166.

64. Hakkarainen & Huovinen 1999, 148–159; Bengt Broms, 10-vuotisjuhla ja Amerikan päivät, *Suomi-Finland USA VIII*, 4/1953, 7; SAY:n toimintakertomus 1948, Vuosikertomukset 1943–2007, SAYL, KA.

65. SAY:n hallituksen pk:t 9.6.1953, 29.12.1953. ja 23.3.1954, työvaliokunnan pk 12.8.1953; SAY:n toimintakertomus 1953, Pöytäkirjat 1943–2007, SAYL, KA.

66. David G. Wilson, Arrangements for the American Home Exhibits at the Taidehalli, Aug 25 ja Aug 28, 1953. Amerikan päivät 1946–1981, SAYL, KA.

67. Hakkarainen & Huovinen 1999, 161.

Näyttelyn suosituin osio oli huipputekninen keittiö, jossa oli muun muassa jääkaappipakastin, ajastettu sähköliesi, astianpesukone ja automaattinen jätemylly. Naisoppaat esittelivät kodintekniikan käyttöä, ja myös yleisö pääsi kokeilemaan laitteita. Yleensäkin esineisiin sai koskea. Mallikodin lisäksi esille oli asetettu kulutustavaroita pölynimureista ja lattiavaloista tuttipullon desinfiointilaitteisiin ja valmisruokiin ajatuksena, että valikoima edustaa keskiverto amerikkalaisen nuorenparin hankintoja ensimmäiseen kotiinsa. Ruoanlaitosta kiinnostuneille oli myynnissä reseptejä ja amerikkalaisten vapaa-ajanviettopoihin oli mahdollista tutustua retkeilyvälineiden avulla. Taidehallin alakerrassa oli ”American Party” eli kahvila, josta sai ostaa Coca Colaa, kahvia ja kakkuja. Moni näyttelyssä kävijä joutui kuitenkin pettymään, kun esiteltyjä tavaroita ei voinut vielä ostaa kaupasta.⁶⁸ Erityisesti naisten keskuudessa suurta suosiota saavuttaneen näyttelyn kävijämäärä (yhdeksän aukiolopäivän aikana lähes 21 000 henkilöä) rikkoi Taidehallin aiemmat ennätykset.⁶⁹ Näyttelyn suosituimmat osiot keittiö ja kylpyhuone vietiin vielä esille Stockmannin tavarataloon.⁷⁰

Yhdistys oli erittäin tyytyväinen näyttelyyn ja 10-vuotisjuhliinsa. Sen mukaan niin suuri yleisö kuin julkinen sana kohdistivat huomionsa ”ehkä keskitetympin kuin milloinkaan aikaisemmin Yhdysvaltain kulttuuriin, Suomen ja Yhdysvaltain sivistykselliseen vuorovaikutukseen ja yhdistykseen tämän vuorovaikutuksen välineenä ja vaalijana”. SAY arvioi ”kotimarkkinateollisuutemme” tuottavan piakkoin markkinoille tuotteita, joilla kohotetaan kotitalouksien elintaso.⁷¹ Yhdistystä lämmitti myös Suomen poliittisen johdon ja Yhdysvaltojen edustajien avajaisissa antama tunnustus yhdistyksen ”kaikesta politikoimisesta vapaalle kulttuuritoiminnalle”, mikä kannusti

sitä jatkamaan työtä kansainvälisen kulttuurin ja yhteisymmärryksen edistämiseksi.⁷²

Kotitalousnäyttely osoitti, että sen esittelemä utopialta vaikuttanut elintaso olisi mahdollista saavuttaa Suomessakin – kunhan pysyttäisiin mukana läntisen maailman kehityksessä. SAY istutti elintason siemeniä käytäntöön lahjoittamalla näyttelyesineistöä kotitalousalan opetukseen sekä malleiksi teollisuuslaitoksille. Loput esineet arvottiin arpajaisissa ja myytiin myyjäisissä. Ennakoitua kalliimmaksi osoittautunut näyttely tuotti lopulta jopa hieman voittoa.⁷³ Se, miten näyttely lopulta vaikutti kodinkoneteollisuuteen tai mitkä tuotteet päätyivät sen seurauksena Suomen markkinoille, on toisen tutkimuksen aihe.

Jokanaisen unelmakeittiö vai harvojen etuoikeus?

Amerikkalainen koti oli myös mediamenestys.⁷⁴ Kun MoMA:n design kiinnosti pääasiassa alan toimijoita, *Kotitalousnäyttely* huomioitiin pienimmissäkin sanomalehdissä. Näyttely viritti vilkkaan keskustelun kotikulttuurista sekä naisen roolista kotona ja yhteiskunnassa. Puheenaiheiksi nousivat esteettisesti miellyttävä koti sekä teknistetyn keittiön tarjoamat mahdollisuudet naisten kotityön helpottamiseksi. Näyttely puhutteli naisia, mutta miehetkin tungeksivat lentokoneen ohjaamo muistuttavan ”laboratoriokeittiön” ympärillä. Kaikki halusivat nähdä ihmeellisen amerikkalaisen keittiön, josta Amerikan kävijät olivat innoissaan vuosikausia kertoneet.⁷⁵

Outoudestaan huolimatta sähköisillä kotitalouskoneilla varustettua keittiötä pidettiin hygieenisenä, tehokkaana ja helppohoitaisena. Sen käytännöllinen kalustus ja säilytystilat ihastuttivat, mutta ruokailunurkkauksen metallirunkoisia kalusteita pidettiin baarimaisina, kun taas

68. Hakkarainen & Huovinen 1999, 159–163; Amerikan kotitalous ja taide esittäytyvät helsinkiläisille. Suomalais-Amerikkalaisella yhdistyksellä laaja juhlaohjelma. *Helsingin Sanomat* 13.9.1953; Amerikkalaiseen kotiin tutustumassa, *Etelä-Suomi* 3.11.1953; Soile [Järvelä-Kairenius], Amerikkalainen koti Taidehallissa. *Uusi Suomi* 31.10.1953; SAY:n toimintakertomus 1953, SAYL, KA.

69. Koskinen 2018, 297.

70. Suomalais-Amerikkalaisen Yhdistyksen 10-vuotisjuhlat, *Suomi-Finland USA* -lehti VIII 1953, 4, 8–11.

71. Ibiid.

72. Juhon Hämäläinen, 10 vuotta suomalais-amerikkalaista kulttuurityötä. *Suomi-Finland USA*, VIII 1953, 7; SAY:n toimintakertomus 1953, SAYL, KA.

73. Esineistöä lahjoitettiin Helsingin yliopiston kotitaloustieteelle ja Helsingin kotitalousopettajaopistolle. SAY:n hallituksen pk:t 9.6., 2.12. ja 29.12.1953. sekä 23.3.1954; SAY:n toimintakertomukset 1953 ja 1954, SAYL, KA.

74. Myös näyttelyn ennakkotiedotus meni hyvin läpi lehdistössä. Esim. *Vasabladet* 30.9.1 ja 15.10.1953

75. Soile [Soile Järvelä-Kairenius], Amerikkalainen koti Taidehallissa. *Uusi Suomi* 31.10.1953.

mustien, tomaatinpunaisten ja keltaisten muoviastioiden katsottiin tuovan iloa ja kauneutta sisutukseen. Muovia olivat myös keittiön työskentelypinnat sekä kylpyhuoneen amme ja lavuaari. "Hollywood-sävyinen" vaaleanpunainen makuuhuone ja vaaleanpunaisella ja -vihreällä sävytetty kylpyhuone eivät vastanneet suomalaista makua, mutta niissä olleita käteviä ratkaisuja, kuten pesuallas-kaapistoyhdistelmää, kiiteltiin. Kodinkoneissa ja -laitteissa riitti ihmeteltävää: automaattinen pesukone, jossa vaatteet peseytyivät "itseksensä", "syväjäähdyttämö" (pakastin), seinään ripustettava säilyketölkkin avaaja, kokoontaitettava kuivausteline, vahtokumipatjat, vauvan valohoitolamppu, kissan "kakkimiskuppi". Näyttely herätti huomaamaan, että monia kotiin liittyviä asioita voitiin parantaa pienellä kekseliäisyydellä. "Hypermodernin" näyttelyn ymmärrettiin esittelevän amerikkalaisen kodinsisustamisen parhaita puolia, mutta kodikkuu-

■ Kuva 2. Amerikkalaisen mallikodin lastenhuone SAY:n järjestämässä *Kotitalousnäyttelyssä*. Lähde: Suomi-Amerikka Yhdistysten Liitto SAM.

den katsottiin kärsineen koneellistamisen myötä.⁷⁶ Epäilyä herätti, asutaanko Yhdysvalloissa todella näin vai kuljeksivatko miehet kaduilla ja kapakoissa ja naiset käyvät mieluummin ulkona syömässä kuin laittavat ruokaa rationalisoiduissa keittiöissään.⁷⁷ Pakinoitsija Arijoutsu äityi ihmetelemään "mitä ne amerikkalaiset enää naisilla tekevätkään, koska sähkömoottori vallan hyvin ajaa saman asian."⁷⁸

Laitavasemmistoa lukuun ottamatta sanomalehdet ottivat näyttelyn hyvin vastaan muutamien varauksin. Sen uskottiin inspiroivan teollisuutta ja vievän Suomea kohti vauraampaa tulevaisuutta. Läntistä elintasoa pidettiin tavoittelemisen arvoisena, vaikka vielä kaukaisena.⁷⁹ Laitava-

76. Perheenemännän valloittava näyttely Taidehallissa. *Sosialidemokraatti* 31.10.1953; Pirjo Laukkanen, Amerikkalainen kotinäyttely. *Kajaani* 10.11.1953; Amerikkalainen koti näytteillä Helsingissä. *Turun Sanomat* 31.10.1953; Dot., American design. *Nya Pressen* 3.11.1953; Tuomaantytär [Marjatta Väänänen], Amerikkalainen koti Taidehallissa. *Iisalmen Sanomat* 4.11.1953; Serp. [Seere Salminen], Serpentiinejä. *Helsingin Sanomat* 1.11.1953; Amerikkalainen koti. *Vaasa* 4.11.1953; Amerikkalainen koti näyttely avataan tänään. *Lahti* 31.10.1953.

77. O. B. [Otto J. Brummer], Amerikkalainen koti- ja taideteollisuusnäyttely vuodelta 1953. *Karjala* 5.11.1953; Paavo, Mukava asunto. *Savon Sanomat* 4.11.1953.

78. Arijoutsu, Taitteellinen pakina. *Helsingin Sanomat* 1.11.1953.

79. Esim. Teollisuuspiirit ja "Amerikkalainen koti". *Helsingin Sanomat* 8.11.1953; Tarkoituksenmukaisuus määrää amerikkalaisen keittiön sisustuksen. *Maaseudun tulevaisuus* 3.11.1953.

semmiston lehdet pitivät näyttelyä propagandana ja kritisoivat sitä naispakinoitsijoiden suulla. Keittiöstä muodostui kiivain poliittinen taistelutanner. Kommunistien *Työkansan Sanomissa* Juorkunan Jussi vertasi amerikkalaista keittiötä kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien ”kenttäkokkien” puuronkeittoon eduskunnassa viitaten Suomen amerikkalaisen CARE-järjestön kautta saamiin puuroryneihin. Pakinoitsijan mielestä niin näyttely kuin SAY:n amerikkalaisen kulttuurin juhla- viikolla esitetyt näytelmät olivat yrityksiä saada Suomen kansa esittämään lännen etuvartiota ”amerikkalaisten sotateatterissa”. Hän muistutti amerikkalaisen kulttuurin köyhydestä: kodeissa ei juuri ollut kirjahyllyjä, käsitöitä ei tehty, eikä seinillä ollut taidetta.⁸⁰ SKDL:n *Vapaan Sanan* Utelias, alias Kaisu-Mirjami Rydberg, kirjoitti ”Amerikan kyökistä”, jota ”moni mamma ja likka” katseli ”vesi kielellä” luullen sellaisen olevan siellä ”joka muijalla”. Rydberg oli nähnyt suomalaisten toimittajien tutustumismatkalla Yhdysvalloissa vuonna 1946 vain kaksi vastaavaa keittiötä: toisen New Yorkissa sähköliikkeen näyteikkunassa ja toisen Los Angelesissa filmitähdellä. Hän ihmetteli, miksi täällä vietetään erityistä Amerikan viikkoa, kun sellainen oli muutenkin joka viikko.⁸¹ Näyttelyn sijaan laitavasemmiston lehdet keskittyivät Neuvostoliiton kulttuurivaltuuskunnan vierailuun ja Helsingissä järjestettyihin lokakuun vallankumouksen juhlakonsertteihin.⁸²

Elintason vetovoima

Amerikkalainen koti -näyttely oli monen tason ja asian risteyskohta. Siinä Yhdysvaltojen neuvostovastainen kulttuuridiplomatia kohtasi Suomen pyrkimykset tasapainotella idän ja lännen välissä Neuvostoliiton naapurina sekä demokraattisena markkinatalousmaana. Näyttelyn esittelemä läntinen elämäntapa ja elintaso tukivat jälleerakennuskauden Suomen ponnisteluja kohti hyvinvointivaltiota. Ruohonjuuritasolla siihen punoutui suomalaisten arki sekä kodin ja kultuksen modernisoituminen. Kodin ja kotityön kautta se tarttui myös sukupuolikysymykseen ja

naisten asemaan. Nämä tasot yhdisti SAY:n toimijuus maiden välisten kulttuuri- ja kaupallisten suhteiden rakentajana.

Näyttelyn MoMA:n osuus *American Design for Home and Decorative Use* oli kansainväliseen kiertoon suunniteltu Yhdysvaltojen kylmän sodan kulttuuridiplomatian propagandaväline. Se edusti hienovaraista vaikuttamista, joka hyödynsi pehmeän vallankäytön keinoja: kykyä viehättää ja vetää puoleensa. Kulutus-kulttuuri ja design korkean elintason lähettiläinä olivat osoitautuneet tehokkaiksi keinoiksi kommunismin vastaisessa taistelussa. Tämän ohella Suomessa näyttelyllä vahvistettiin maan länsisuhteita, ja se oli myös diplomaattinen hyväntahdon ele: saatiinhan näyttelyn Euroopan ensi-ilta Helsinkiin. Yhdysvaltojen kulttuuridiplomatiana kaksiosainen *Amerikkalainen koti* oli kuitenkin poikkeuksellinen. MoMA:n osuuden rakentaessa korkeakulttuurista imagoa Yhdysvalloista suomalaiset vastasivat itse kulutus-kulttuuri-osuudesta, joka ihmisten arkeen ulottuneena oli vaikuttavampi osa näyttelyä.

SAY:n oma-aloitteiselle toimijuudelle maiden välisten suhteiden kehittäjänä oli tilaa sotien jälkeen. Yhdysvallat ei voinut tarjota Marhshall-avun kulttuuriohjelmaa Suomeen ja täällä se sai kulttuuritoimintansa kunnolla käyntiin vasta vuoden 1952 Suomen-maaohjelman ja USIA:n perustamisen myötä. SAY:stä muodostui näin hyvin tärkeä yhteistyökumppani ja alusta Yhdysvaltojen kulttuuritoimille. Yhdistyksen järjestämänä amerikkalaisen kulttuurin esittely näyttäytyi enemmän suomalaisten omana toimintana, eikä ärsyttänyt liikaa Neuvostoliittoa. 1950- ja 1960-luvulla Suomeen saatiin useita merkittäviä amerikkalaisia kiertonäyttelyitä, ja SAY:n lisäksi niiden järjestämiseen osallistui yhä useammin muukin suomalainen kulttuurikenttä. SAY:n toiminta suomalaisen kulttuurikentän ”amerikkalaistajana” ja kansainvälistäjänä sekä suomalaisen kulttuurin lähettiläänä Yhdysvalloissa on syyttä jäänyt aiemmin huomiotta.

Kulutus-kulttuurista sekä modernista kodista ja keittiöstä muodostui varhain tärkeä kylmän

80. Amerikan viikkoa, Juorkunan Jussi [Kerttu Kauniskangas-Salonen], *Työkansan Sanomat* 4.11.1953.

81. Utelias [Kaisu-Mirjami Rydberg] kysyy, Mistä palkitaan? *Vapaa Sana* 1.11.1953; Hanne Koivisto, *Politiikkaa, erotiikkaa ja kulttuuritaistelua. Kirjoituksia suomalaisesta vasemmisto-älymyydestä 1930-luvulta*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2011, 302.

82. *Työkansan Sanomat* ja *Vapaa Sana* 3.11., 6.11. ja 8.11.1953.

sodan taistelutanner, ja kotitalousrintamalla suurvaltojen erilaiset ideologiat nousivat korostetusti esille. Kun *Amerikkalainen koti* katsoi tulevaisuuteen ja tarjosi modernisoitumisen mallin, *Neuvostoliiton kansankäsitys ja taideteollisuusnäyttely* (1949) ammensi menneestä. Raskaaseen teollisuuteen ja avaruusteknologiaan keskittyneellä Neuvostoliitolla ei juuri ollut tarjottavaa yksityiskulutukseen.

Suomessa tulevaisuuden kodin malli, kotityön massiivinen koneistaminen ja kotituotteiden korvaaminen teollisilla tuotteilla omaksuttiin 1950-luvulla suoraan Yhdysvalloista, ja tässä muutoksessa SAY:n *Kotitalousnäyttelyllä* oli merkittävä rooli. Muiden tulevaisuutta luodanneiden näyttelyiden ja messujen ohella se joudutti kotien ja kotityön modernisoitumista,⁸³ ja tämän seurauksena naisten yhteiskunnallisen aseman muutosta.

Amerikkalainen koti puhutteli myös suomalaista taideteollisuuseliittiä ja alan tuotantolaitoksia. Se tarjosi taide- ja kodinkoneteollisuudelle uusia muotoja, materiaaleja, tuotteita ja tuotantotapoja sekä edistyksen mittapuun, johon verrata omaa tekemistä ja saavutuksia. 1950-luvulla keksintöjen ja uutuuksien kansainvälinen virta oli vielä yksisuuntainen: keskukselta periferiaan.⁸⁴ Taideteollisuuden kohdalla tämä asetelma toimi kuitenkin myös päinvastoin. Yhdysvalloissa arvostettiin korkeatasoista suomalaista taideteollisuutta ja muotoilua (periferia), joilla katsottiin olevan paljon annettavaa Yhdysvalloille (keskus).⁸⁵

Kylmän sodan 'kulttuurisoturit' vertasivat kulttuuri-diplomatian vaikuttavuutta aikakauden

"kauhistuttavimpiin aseisiin" amerikkalaisten atomipommiin ja neuvostoliittolaisten satelliitteihin.⁸⁶ *Amerikkalainen koti* osoitti, etteivät kulttuuri-diplomatia tai kiertonäyttelyt olleet vain ulkopoliittisia "koristeita" kovan politiikan näyttämöillä. Sopivissa olosuhteissa pieni kotikulttuurinäyttelykin saattoi olla hyvin vaikuttava propagandaväline. Vaikka näyttely tarjosi idealisoidun kuvan amerikkalaisesta keskivertoelämästä, se päivitti, monipuolisti ja elävöitti suomalaisten käsityksiä Yhdysvalloista ja amerikkalaisista. Tie suomalaisten "sydämiin ja mieliin" kävi modernin kodin ja kulutustuotteiden kautta.

Suomessa amerikkalaisen kotikulttuurin ihailua kesti 1960-luvun alkuun, jolloin sähköiset kodinkoneet yleistyivät täälläkin. Helsingissä vuonna 1961 järjestetyn *Amerikka tänään* -näyttelyn kotitalouskoneet ja laboratoriokeittiöt eivät enää tehneet vaikutusta, eikä "räikeä" amerikkalainen sisustustyyli miellyttänyt suomalaista silmää. Suomalainen kulutusyhteiskunta oli siirtynyt 1950-luvun alun jäljittelystä ja ihannoinnista itsetietoisuuden vaiheeseen.⁸⁷ Suomalainen elintaso lähestyi pohjoismaista tasoa.

FT **Maija Koskinen** on taidehistorioitsija, joka työskentelee tutkijatohtorina Turun yliopistossa Suomen Akatemian tutkimushankkeessa Mission Finland – Suomi kylmän sodan kulttuuri-diplomatian kohteena. **Sähköposti:** maija.k.koskinen@utu.fi

83. Pantzar 2000, 141, 166, 169.

84. Ibid., 156.

85. Everett G. Chapman, Country Program Justification Statement, May 19, 1959, RG 59, NARA.

86. Myroslava Halushka, *Trojan Horses at the Cold War. Art Exhibitions as an Instrument of Cultural Diplomacy, 1945–1985*, MPhil Thesis, University of Oxford 2014, 51–52.

87. Pantzar 2000, 170.